

świeckich, pomimo trudności i przeszkód, wykonuje chlubnie i skutecznie. Przez swoją działalność pomaga Kościołowi w jego apostołstwie i duszpasterstwie, a także przyczynia się do ubogacenia i rozwoju kultury polskiej.

Kraków

KS. JAN DYDUCH

Ks. Andrzej Rojewski

SPRAWOZDANIE Z XXII SYMPOZJUM LITURGISTÓW POLSKICH PRZEMYSŁ 1986

Seminarium Duchowne w Przemyśle gościło w dniach 16—18 października 1986 r. członków Komisji Episkopatu d.s. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego, nadto 35 wykładowców liturgiki w Uczelniach Teologicznych w Polsce oraz Przewodniczących Diecezjalnych Komisji Liturgicznych z całego kraju. Symposium poświęcone było Mszalowi Pawła VI jako księdze ludu Bożego i stanowiło jedną z sesji przygotowawczych do Ogólnopolskiego Kongresu Eucharystycznego w 1987 r.

W przededniu obrad, o których powiedziano wyżej, odbyło się w tymże Seminarium, pod przewodnictwem Ks. Biskupa T. Rybaka, spotkanie Komisji Episkopatu d.s. Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego.

Prace symposium rozpoczęły się w dniu 16 października koncelebracją Eucharystii o godz. 9.00. Przewodniczył i głosił słowo Bp Ignacy Tokarczuk. Koncelebrowali: Bp T. Rybak, Bp T. Szwagrzyk i obecni już w tym czasie księża goście. W homilii, po powitaniu uczestników obrad, Biskup Przemyski podkreślił dwa elementy życia chrześcijańskiego rodzące się z liturgii: przyjaźń z Bogiem (wymiar wertykalny) i tworzenie wspólnoty braci (wymiar horyzontalny). Wskazał także na zagrożenia liturgii wypływające z formalizmu i wtórnego rybrycyzmu. Homilię zamykały życzenia owocnych obrad.

Rozpoczęły się one o godz. 10.45 powitaniem wygłoszonym przez Rektora Seminarium Ks. prał. St. Zygarowicza. Zapewnił on, że uczelnia diecezji przemyskiej gości z radością uczestników symposium nawiązując m.in. w ten sposób do postaw sług Bożych, których ciała spoczywają w mieście biskupim i ziemi przemyskiej (Bp Pelczar, Ks. J. Baliński — Rektor Seminarium, August Czartoryski SDB, O. Wenanty OFMConv oraz S. Leonia Służebniczka).

Do słowa Ks. Rektora nawiązał Bp T. Rybak. Dziękując za umożliwienie odbycia symposium w Seminarium Przemyskim wskazał na pozycję, jaką zajmuje diecezja we współczesnym życiu Kościoła w Polsce. Miejsce to wyznaczają: osobowy autorytet Biskupa Przemyskiego, prężne duszpasterstwo, budownictwo sakralne, a także fakt, iż Seminarium Duchowne liczy 390 alumnów. W serdecznych słowach Ksiądz Biskup wspominał także postać długoletniego Przewodniczącego Komisji Episkopatu d.s. Liturgii — Bpa Stanisława Jakiela — sufragana przemyskiego i wkład w aktualną działalność tejże Komisji wnoszony przez Bp T. Białkiewicza.

Z kolei ks. doc. dr hab. B. Nadolski — Przewodniczący Sekcji powierzył prowadzenie obrad popołudniowych Ks. prof. W. Swierzawskiemu — Kierownikowi Instytutu Liturgicznego przy Wydziale Teologicznym PAT w Krakowie.

W pierwszym referacie ks. dr S. Koperak (Kraków) przedstawił *Dzieje udostępnienia wiernym Mszału*. Próby tego rodzaju występują w XVI-wiecznych modlitewnikach polskich. Stawiały one za cel: utwierdzenie pobożności członków Kościoła Rzymskiego, obronę wiary oraz udostępnienie liturgii Mszy św. (Np. *Harfa duchowna* z 1585 r. zawiera m.in. tłumaczenie Ordo Missae, komentarze do Modlitwy Pańskiej, a także objaśnienie symboliki szat liturgicznych). Wprawdzie od XVII w. dominuje w modlitewnikach tematyka moralna, to jednak nie jest obca autorom tych książek, idea uprzystępnienia wiernym liturgii Mszy św.

Z XIX-wiecznych mszałów należy wymienić wydanie Ks. S. Kozłowskiego (Berlin 1844—45). W tej pomnikowej 4-ro tomowej księdze otrzymali wierni tłumaczenie całego Mszału Piusa V. O apostołstwie Mszału można mówić dopiero w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej. Stał się on wówczas szkołą czynnego udziału wiernych w liturgii mszalnej. Na osobne omówienie zasługują Mszały Benedyktynów Tynieckich. Przede wszystkim one stawiają problem i uczą wspólnotowego udziału we Mszy św. i współofiary.

Dyskusja uwypukliła konieczność opracowania mszału do użytku wiernych w oparciu o polską edycję nowej Księgi Ołtarza. Zauważono także, że w dobie wprowadzania w życie Mszału Piusa V warstwy oświecone nie były odcięte od liturgii, gdyż знаły łacinę (O. Małaczyński), oraz że o Mszałe Rzymskim w rękach świeckich można mówić, w przybliżeniu, w okresie Oświecenia (Ks. J. Kopec).

W następnym referacie ks. doc. dr hab. B. Nadolski (Warszawa) przedstawił *Teologiczne i pastoralne założenia nowego Mszału*. W Mszałe Pawła VI całkiem nowo utworzonych tekstów jest najwyżej 15%. Redaktorzy pragnęli, by modlitwy zamieszczone w tej księdze wyrażały „pristinam orandi normam”, a obrzędy były czytelnymi znakami misterium zbawienia. Niezbędne korektury obrzędów mszalnych podyktowane były najpilniejszymi potrzebami współczesnego człowieka. Obficie utworzono też stół słowa Bożego, co znalazło wyraz nie tylko w Lekcjonarzu, ale także w kompozycji tekstów mszalnych. W sumie Mszał Pawła VI stawia wiernych wobec możliwości pełnego wykonywania kapłaństwa powszechnego. Skądinąd za jest księgą domagającą się dalszych wnikliwych studiów i przybliżeń.

Wypowiedzi dyskutantów uwypukliły relację Księgi Ołtarza do formowania duchowości współczesnego chrześcijanina (ks. W. Swierzawski), a także dotyczyły nowych tekstów w Mszałe Pawła VI.

Przed zamknięciem sesji popołudniowej jej przewodniczący zapowiedział sympozjum poświęcone O. Caselowi, a przygotowywane przez PAT w Krakowie. Odbędzie się ono w dniu 20. XI. br. O sympozjum nt. udziału młodzieży i dzieci w Mszy św., organizowanym przez Katedrę Liturgiki i Instytut Katechetyczny KUL, poinformował ks. dr hab. J. Kopec. Przewiduje się je przed rozpoczęciem Wielkiego Postu. Dokładny termin będzie podany. Ustalono także, że przyszłoroczne sympozjum wykładowców liturgiki i przewodniczących Komisji Liturgicznych odbędzie się w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie (Bernardyńska 3), w dniach 14—15 września. Omawiane będą tematy pastoralno-liturgiczne związane ze świętowaniem niedzieli.

Obradom sesji popołudniowej przewodniczył ks. dr M. Tschuschke (Poznań). Rozpoczęto je komunikatem O. Fr. Małaczyńskiego nt. *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*. Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła przekład w grudniu 1983 r., a Kongregacja Kultu w kwietniu

1984 r. Konsultorami językowymi byli wybitni poloniści z prof. Doroszewskim na czele. Mszał Rzymski dla diecezji polskich różni się od mszału łacińskiego przede wszystkim układem treści, a także niektórymi dodatkami np. formularz Mszy na rozpoczęcie roku akademickiego itp. Zamieszczono w nim także 3 nowe Modlitwy Eucharystyczne na msze z udziałem dzieci. Przed użytownikami staje zadanie dokładnego zapoznania się z jego zawartością i przepisami sprawowania Najśw. Eucharystii.

Po powyższym komunikacie, referat: *Teologia Wprowadzenia Ogólnego do Mszału Rzymskiego* wygłosił ks. dr S. Cichy (Katowice). Podkreślił on fakt, że dla oddania treści zawartej w Sakramencie Eucharystii, omawiany dokument stosuje aż 16 nazw. Ten „podziwu godny Sakrament” sprawuje cały Kościół. Koncelebracja eucharystyczna jest szczególną manifestacją Kościoła oraz źródłem i szczytem Jego życia. Kościół jawi się w niej jako lud hierarchicznie uporządkowany, nabyty Krwią Pana i przez Niego zgromadzony. Ze struktury tej społeczności wypływa podział funkcji podczas sprawowania „Ofiary uwielbienia, dziękczynienia i zadośćuczynienia”. Ta zasada domaga się od uczestników pełnego zaktywizowania ich kapłaństwa powszechnego.

Ożywiona dyskusja dotyczyła rozumienia obecności Chrystusa w Misterium Eucharystii i dostrzeżenia jej na tle innych sposobów Jego rzeczywistego przebywania w Kościele.

Był to jedyny referat w sesji popołudniowej. Po nim wygłoszono jeszcze dwa komunikaty. W pierwszym z nich ks. dr A. Rojewski (Płock) mówił o Eucharystii jako szczycie i źródle chrześcijańskiego świętowania. Wskazane tu zostały ogólnoludzkie, merytoryczne, elementy święta spotykane już w historii starożytnej. Należą do nich: świadomość przynależności do wspólnoty, odejście od codzienności oraz czas przeznaczony na uczczenie bóstwa. Odnowione i uwzniośnione występują one w historii zbawienia Starego i Nowego Testamentu. Nowego wymiaru dodaje im wiara. W każdej bowiem z tych czynności obecny jest Chrystus, którego świętość jest identyczna ze świętością Boga. Świętowanie jest uobecnianiem zbawczych działań Chrystusa.

W drugim komunikacie ks. dr J. Stefański (Warszawa) przedstawił aktualne prace Kongregacji Kultu Bożego jak np. projekt dokumentu ustalającego możliwości i granice adaptacji liturgii w kościołach lokalnych, projekt zmiany w liturgii święceń biskupich, kapłańskich i diakonich, projekt dokumentu określającego rolę i miejsce kobiet w liturgii Kościoła itp.

Po kolacji, o godz. 19.30 czczono Nieszporami patronów dnia świętych Cypriana i Korneliusza Męczenników. Wieczornej Modlitwie Kościoła przewodniczył ks. prof. St. Czerwik. On też wygłosił homilię obierając za punkt wyjścia próbę Apostołów. „*Panie, naucz nas modlić się*”.

Po modlitewnym oddechu zgromadzono się znowu na sali obrad, gdzie Przewodniczący Komisji Episkopatu d.s. Liturgii Bp T. Rybak zapoznał uczestników sympozjum z problemami związanymi z polskim wydaniem Mszału Rzymskiego. Wskazał także na zadania stojące przed wykładowcami liturgiki w seminariach i Diecezjalnymi Komisjami Liturgicznymi. Inne informacje podane przez Ks. Biskupa dotyczyły: ukazania się III i IV tomu Liturgii Godzin (czerwiec i grudzień 87 r.); zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską polskiego tekstu Obrzędów Wtajemniczenia Dorosłych (tekst przesłany do diecezji winien znaleźć się w oficjalnym organie diecezjalnym); tłumaczenia księgi *De Benedictionibus* dokonanego przez zespół pod kierunkiem ks. doc. Nadolskiego; tłumaczenia *Caeremoniale Episcoporum* (zespół pod kierunkiem ks. dra Solowianiuka) oraz przygotowań do Ogólnopolskiego Kongresu Eucharystycznego.

Kwadrans po 21.00 zakończono pierwszy, wypełniony intensywną pracą dzień sympozjum.

W drugim dniu sympozjum o godz. 8.00 miała miejsce koncelebracja Eucharystii. Przewodniczył i homilię głosił Ks. Bp T. Rybak. Obok niego zajęli miejsca: Bp R. Andrzejewski (Włocławek), oraz księża profesorowie: Czerwik, Nadolski i Cichy. Główny Celebrans mówił o Eucharystii jako zadaniu do wiernego wykonania.

Obradom dopołudniowym przewodniczył ks. dr B. Margański (Tarnów). Pierwszym z mówców był ks. dr hab. Stanisław Czerwik, który wygłosił referat nt. *Prefacje o Eucharystii w Mszału Pawła VI*. Po uwagach wstępnych o genezie, znaczeniu i ilości prefacji w omawianej księdze (wg Lengelinga zwiększenie liczby prefacji jest jednym z symptomów głębi teologicznej Mszału Pawła VI) Ksiądz Profesor zatrzymał się nad prefacjami eucharystycznymi podkreślając bardzo dobre ich tłumaczenie na język polski przez O. Fr. Małaczyńskiego, oraz zawarte w ich treści istotne punktu nauki o Mszy św. Jest ona obrzędowym utrwaleniem w czasie jednorazowej Ofiary Krzyża. Kościół wierzy w uobecnianie się tej Ofiary w każdorazowej Mszy św., a przyjmując z wiarą słowa Chrystusa jest przekonany, że przez spożywanie Jego Ciała i Krwi dostępuje zbawczej mocy tej Ofiary. Krew Chrystusa obmywa i oczyszcza tych, którzy wypełniają słowa Pana: „Bierście i pijcie”. Jest ona napojem danym wierzącemu na czas ziemskiej drogi. Eucharystia jest darem Ojca. W Niej kontynuuje się wydanie Syna świata.

Więcej uwagi poświęcił ks. Czerwik relacji między Eucharystią i eschatologią Kościoła. Ostatecznym celem i kresem uczy paschalnej jest nasze podobieństwo do Chrystusa. Najświętsza Ofiara zapoczątkuje je aktualnie w jej uczestnikach.

Kolejny referent ks. dr S. Madeja (Tuchów) przedstawił *Teologiczny wymiar koncelebracji*, uwypuklając szczególnie trzy jego momenty: jedność Ofiary, kapłaństwa i Kościoła.

Ostatnim z serii referatów sesji dopołudniowej nt. *Modlitwy Eucharystyczne we Mszy św. z udziałem dzieci* wygłoszonym przez ks. dr A. Durakę (Łódź/Wartą), sympozjum weszło w problematykę udziału dzieci i młodzieży w Eucharystii.

Każda z nowych Modlitw Eucharystycznych zawiera te same treści teologiczno-liturgiczne co znane i stosowne Modlitwy we Mszy dla dorosłych. Treści te są jedynie przekazane dzieciom komunikatywnym językiem. Nowe Modlitwy Eucharystyczne zawierają umieszczony nad nimi temat: I — „Bóg naszym Ojcem”; II — „Bóg nas miłuje”; III — „Dziękujemy Ci, Boże”. Choć celowo pominięto niektóre trudne tematy, mówi się w nich jednak o takich problemach jak cierpienie i smutek. Godnym podkreślenia jest fakt, że ani struktura Modlitw Eucharystycznych we Mszach z udziałem dzieci, ani łatwy język nie umniejszają ich teologicznej głębi.

Po referacie głos nt. genezy *Directorium de Missis cum pueris* a także jego waleńców merytorycznych i pastoralnych zabrał ks. dr Cz. Krakowiak (Lublin). U podstaw prac nad przygotowaniem dyrektorium leżał postulat świadomego, pełnego i owocnego udziału we Mszy św., oraz dostosowania liturgii do potrzeb i możliwości konkretnego zgromadzenia (KL 14. 19). Dziecko uznano za pełnoprawnego uczestnika Mszy św. Dla duszpasterzy „Directorium” wskazuje kierunek poszukiwań i konkretnych adaptacji liturgii sprawowanej z udziałem dzieci. Użyty w tytule dokumentu przymimek „cum” podkreśla dziecko jako podmiot liturgii.

Inne wypowiedzi uczestników sympozjum wskazywały na konieczność szybkiego opracowania i wydania lekcjonarza na msze z udziałem dzieci, oraz podejmowały niektóre problemy teologiczne Modlitw Eucharystycznych ze Mszy cum pueris.

Obrazy sesji popołudniowej, w zastępstwie nieobecnego już Przewodniczącego Sekcji — ks. B. Nadolskiego, otworzył jej Wiceprzewodniczący ks. dr hab. J. Kopec. Na wstępie powitał Ks. Bp T. Błaszkwicz — człönka Komisji Episkopatu d.s. Liturgii i oddał przewodnictwo ks. dr Z. Zaleskiemu (Siedlce).

Sesja ta obfitowała w komunikaty. W pierwszym z nich ks. dr Krakowiak mówił nt. *Celebrans we Mszy św. z udziałem dzieci*. Funkcja odprowadzającego polega m.in. na animowaniu zgromadzenia. Jest on niejako duchem, który ożywia. Stąd Mszy św. z udziałem dzieci winien przewodniczyć kapłan osobiście znający jej uczestników i związany z nimi także relacjami poza mszalnymi.

Z kolei ks. prof. St. Hartlieb (Konarzewo) podzielił się doświadczeniami z celebracji mszalnych z udziałem dzieci w jego parafii. Uczestniczą one w niedzielnej Mszy św. razem z dorosłymi. Dzieli się je na 3 grupy: starsze, młodsze i najmłodsze. Każda z nich w oddzielnym miejscu przyjmuje słowo Boże. Liturgię Eucharystyczną przeżywają dzieci razem z dorosłymi.

W kolejnym komunikacie ks. dr hab. J. Kopec mówił o Mszy św. z udziałem młodzieży. W krajach Europy Zachodniej praktycznie załamała się niedzielna Msza św. z udziałem młodzieży. Wymienia się następujące powody tego stanu: obrzędy mszalne i język liturgii nie przemawiają do młodzieży. Symbole, znaki i pojęcia, którymi operuje liturgia są niekomunikatywne dla ludzi niewychowanych na filozofii św. Tomasza. Młodzież nie umie odnaleźć się w aktualnych obrzędach celebracji eucharystycznej.

Wg badań dokonanych pod kierunkiem ks. Kopcia ok. 50% polskiej młodzieży uczęszcza regularnie na niedzielną Mszę św. 40% uczestniczy nieregularnie. 10% „chodzi” na Mszę św. jedynie z racji dużych uroczystości. Wśród motywów uczestniczenia wymienia się: wiarę, obowiązek sumienia, wewnętrzną potrzebę religijną. Ruch oazowy w Polsce wypracował model celebracji Eucharystii z udziałem młodzieży. Model ten zdał i nadal zdaje egzamin. Referent postulował zatem: pogłębienie katechezy o Eucharystii; zastosowanie ogólnych wskazań *Directorium de Missis cum pueris* we Mszy św. z udziałem młodzieży; wykorzystanie możliwości dawanych przez Mszał Pawła VI (zwłaszcza dla grup specjalnych); wytworzenie atmosfery wiary i modlitwy w przygotowaniu Eucharystii; wreszcie — praktyczne wyciągnięcie wniosków z faktu podmiotowości młodzieży uczestniczącej we Mszy św.

W przedostatnim komunikacie ks. dr J. Sroka (Przemyśl) mówił o NMP w formułach eucharystycznych nowego Mszału. Uwypuklone zostały następujące zagadnienia: kult Matki Bożej sięga początków chrześcijaństwa, a tym samym początków liturgii. W pewnym sensie jest znakiem apostołskiej wiary Kościoła. Stąd osoba Maryi wspomniana była i jest w Modlitwie Eucharystycznej i roku liturgicznym, gdyż w istotny sposób związana jest z tajemnicami Jezusa Chrystusa. Jedynie w cyklu paschalnym Maryja znajduje się jakby w cieniu wydarzeń zbawczych. Nie znaczy to jednak, że jest w ich przeżywaniu i uobecnianiu nieobecna: II część okresu zwykłego otwiera święto NMP — Matki Kościoła.

W dyskusji wypowiadano się przede wszystkim odnośnie do form kultu NMP w Polsce. Jednogłośnie poświadczano konieczność poznania, zwłaszcza przez duszpasterzy sanktuariów maryjnych, adhortacji Pawła VI *Marialis cultus* i jej praktycznego zastosowania.

W ostatnim komunikacie ks. dr Z. Wit (KUL) omówił *Niektóre problemy prawno-pastoralne sprawowania liturgii mszalne*. Wystąpienie było compendium przepisów prawnych i ich duszpasterskich implikacji odnoszących się do osób, miejsc, rzeczy i okoliczności towarzyszących celebracji Eucharystii.

Podsumowując sympozjum ks. J. Kopeć uwypuklił dobro, które stało się udziałem uczestników. Słowo szczególnego podziękowania wyraził pod adresem ks. dra Głowy — Wicerektora Seminarium i wykładowcy liturgiki, który wraz z ks. J. Sroką ofiarnie niósł trud przygotowania Seminarium na przyjęcie uczestników sympozjum.

Wyrazy wdzięczności dla gospodarzy i organizatorów sympozjum wypowiedział także Ks. Bp T. Rybak zamykając oficjalnie jego obrady.

Zamknięcie sesji nie oznaczało jednak zakończenia spotkania. O 19.30 celebrowano w uroczystej oprawie liturgicznej Wieczorną Modlitwę Kościoła pod przewodnictwem ks. dr Cichego. Następnego zaś dnia umówiony przez gospodarzy autokar zawiózł pozostałych jeszcze uczestników sympozjum do Kalwarii Paclawskiej, gdzie przed Cudownym Obrazem Obrazem NMP koncelebrowali Mszę św. Przewodniczył Ks. Bp Rybak. Słowo Boże głosił Rektor Seminarium i Solenizant (Uroczystość św. Stanisława Kostki) ks. prof. Zygarowicz.

Gościnnością i serdecznością okazaną podczas trwania sympozjum Gospodarze Seminarium Przemyskiego zaskarbili sobie wdzięczność w sercach uczestników XXII obrad Wykładowców liturgiki w Uczelniach Teologicznych w Polsce.

Płock

KS. ANDRZEJ ROJEWSKI

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

Kościół w świetle Biblii. Red. ks. J. Szłaga (Rozprawy Wyd. Teol.-Kan. 63), TN KUL, Lublin 1984, ss. 176.

W przedmowie czytamy: „Książka ta, w znacznej części będąca pokłosiem VII Tygodnia Biblijnego na KUL (grudzień 1978), ukazuje biblijne podstawy eklezjologii. Opracowanie zostało tak pomyślane, by ukazało przekrojowe omówienie problemu — począwszy od Starego Testamentu poprzez wszystkie grupy ksiąg nowotestamentalnych po teologiczną syntezę osobowego ujęcia bytu Kościoła. Niektóre omówienia zajmują się wybranymi zagadnieniami szczegółowymi (...)”. A oto przegląd tematów: Od „zgromadzenia Jahwe” do Kościoła. Elementy eklezjalne w Starym Testamencie (L. Stachowiak); Królestwo Syna Człowieczego (R. Rubinkiewicz SDB); Jezus u podstaw Kościoła (H. Langkammer OFM); Elementy eklezjalne w tekstach ustanowienia Eucharystii (J. Kudasiewicz); Rola Piotra w Kościele pierwotnym (A. Paciorek); U progu uniwersalizmu Kościoła. Rola perykopy o chrzcie pierwszych pogan (Dz 10, 1 — 11, 18) w historiozbawczej perspektywie Łukasza (H. Ordon SDS); Nauka św. Pawła o Kościele (H. Langkammer OFM); Działanie Ducha Świętego na Kościół i wiernych według św. Pawła (A. Jankowski OSB); Dwie Janowe metafory o Kościele (F. Gryglewicz); Nowe w przymierzu Chrystusowym. Przyczynek do eklezjologii Listu do Hebrajczyków (J. Szłaga).

Kraków

KS. JERZY CHMIEL